

3.1. КНИШ. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ УПРАВЛІННЯ ЖИВИМИ РЕСУРСАМИ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ МОРСЬКИХ ЖИВИХ РЕСУРСІВ АНТАРКТИКИ 1980 Р.

Проаналізовано правовий режим управління живими ресурсами. Досліджено правову природу Конвенції про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 р.

Ключові слова: морські живі ресурси, правовий режим, екосистемний підхід, Система Договору про Антарктику.

Проанализирован правовой режим управления морскими живыми ресурсами. Исследована правовая природа Конвенции о сохранении морских живых ресурсов 1980 г.

Ключевые слова: морские живые ресурсы, правовой режим, экосистемный подход, Система Договора про Антарктику.

The management legal regime sea live resources according to the Convention on preservation of sea live resources of 1980. In article is analysed a management legal regime by sea live resources. The legal nature of the Convention on preservation of sea live resources of 1980

Key words: sea live resources, a legal regime, the approach of ecosystem, System of Agreement on Antarctic Region.

Переговори щодо проведення Конвенції про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 р. почалися ще в 1970-х р. Проблеми про негативну дію людського втручання в Антарктичному регіоні стали занадто серйозними, щоб бути зігнорованими багатьма державами. В 1970 р. Консультативні Сторони Системи Договору про Антарктику повинні були визнати, що вони несуть відповідальність щодо захисту навколишнього середовища та використання морських живих ресурсів¹. Фактично глибоке занепокоєння, було виражено щодо лову великої кількості крило японською та радянською рибною промисловістю в рамках Договору². В 1973 р., Гломар на американському судні наукового дослідження, виявив газоутворюючі вуглеводні в морі Росса³.

Виникла загроза виживанню Антарктичної Морської екосистеми, з огляду на надзвичайну ситуацію даного регіону до людського втручання⁴. У зв'язку із цим, Сторони Системи Договору про Антарктику і інші держави, зустрілися в Канберрі 7 і 20 травня 1980 р. П'ятнадцять держав взяли участь у Конференції, з метою вирішення проблем, що стосуються морської живої експлуатації ресурсів у Південному Океані. Результатом цієї зустрічі була прийнята і підписана Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики (CCAMLR), що набула чинності 7 квітня 1982 р.⁵ Дата приєднання України 4 лютого 1994 р. і дата набрання чинності для України 22 травня 1994 р.

У даний час 33 країни ратифікували CCAMLR, включаючи і держави Європейського Економічного Співтовариства⁶.

Із прийняттям Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики (CCAMLR), Договірні сторони прагнули встановлювати режим для вод навколо Антарктиди. Досягнення цієї мети не було легким завданням. Для всіх, було необхідно встановити самий підходящий охоронюваний район. Межа Конвенції

повинна бути встановлена на біологічних критеріях. Сторони на Конференції вирішили розширити, межу, визначену вченими - Антарктична Конвергенція. Це – фактично звивиста лінія, що переміщається між 45° і 60° на південь Широти, де холодні Антарктичні води зустрічають більше теплі води на північ⁷, вибір такої межі дозволяє охоплювати в Конвенції цілую Антарктичну морську екосистему, оскільки більшість місцевих різновидів не мігрує поза Конвергенцією, роблячи це однаково біологічним бар'єром⁸.

Що стосується риби або іншого морського живучого виходу за межі ресурсів Атлантичної Конвергенції, CCAMLR вимагає Комісію співпрацювати з Договірними сторонами, для погодження їхніх заходів щодо збереження міграційних запасів⁹.

На додаток повинні бути вирішені дві проблеми. Перша стосується межі рибальських дій у захищеній області, друга в положенні Конвенції відносно вимог суверенітету.

Стаття II Конвенції про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 р. (далі – Конвенція 1980 р.) вказує, що її метою є збереження морських живих ресурсів Антарктики. Стаття I Конвенції 1980 р. дає зрозуміти, що поняття «морські живі ресурси» має тлумачитися широко: під ними розуміються популяції плавникових риб, молосків, ракоподібних та всіх інших видів живих організмів, включаючи птахів, які живуть на південь від антарктичної конвергенції. Іншими словами, Конвенція 1980 р. поширюється не на окремий вид чи види морських живих ресурсів, а на всі їх види, які існують в межах конвенційного району, адже екосистемний підхід, відповідно до п. 3 ст. I Конвенції 1980 р., вимагає врахування взаємовідносин морських живих ресурсів Антарктики один з одним і з їхнім навколишнім фізичним середовищем.

Проте окремі види морських живих ресурсів Антарктики охороняються іншими міжнародними угодами. Так, охорона тюленів регулюється Конвенцією про збереження тюленів Антарктики 1972 р., а китів – Міжнародною конвенцією про регулювання китобійного промислу 1946 р., які були прийняті значно раніше Конвенції 1980 р. Це призвело до необхідності вказати в Конвенції 1980 р., що ніщо в ній не применшує прав і обов'язків Договірних Сторін за вищезазначеними конвенціями (ст. VI). На це орієнтувала учасників Конвенції 1980 р. і рекомендація дев'ятої консультативної наради з Договору про Антарктику¹⁰, в якій підкреслювалось, що «режим, який створюється, не повинен застосовуватись до видів, які вже регулюються існуючими міжнародними угодами, проте повинен враховувати взаємозв'язок між такими видами і видами, які підпадають під режим»¹¹.

Ця широка сфера застосування, напевно, викликала заперечення з боку Японії і СРСР¹². Щоб уникнути або принаймні мінімізувати напруженість між країнами, стало необхідним включити в Конвенцію поняття «раціональне використання» і наголосити, що кити і криль – це первинні об'єкти двох уже існуючих видів¹³. Це був новий підхід. Запроваджуваний екосистемний підхід спрямований на те, щоб об'єднати збереження та експлуатацію елементів антарктичної екосистеми¹⁴. Це було проривом на переговорах щодо угод про рибальство, оскільки підхід, прийнятий у ст. II, дозволяє Конвенції 1980 р. бути політично ефективним інструментом для всіх сторін¹⁵. Однак певна напруженість залишалася. Відповідно до п. I ст. II, метою даної Конвенції є збереження морських живих ресурсів Антарктики. До того ж під терміном «збереження» розуміється раціональне використання ресурсів. Отже, збереження морських живих ресурсів Антарктики передбачає

можливість їх промислу у відповідності до визначених в Конвенції 1980 р. принципів збереження, які, по суті, пов'язані саме з промислом антарктичних морських живих ресурсів і націлюють на найбільш оптимальне використання запасів без ризику скорочення сировинної бази і попередження змін чи зведення до мінімуму небезпеки змін в екологічній рівновазі.

Щодо проблеми суверенних вимог, Конвенція 1980 р. наслідувала приклад Договору про Антарктику та «заморозила» суверенітет¹⁶.

Конвенція 1980 р. має на меті збереження унікальної антарктичної екологічної системи в цілому; з її прийняттям міжнародне співтовариство здійснило крок до подальшого удосконалення режиму охорони антарктичної екосистеми, створеного Договором про Антарктику і рекомендаціями консультативних нарад. Дана Конвенція за своєю суттю і політико-правовим статусом суттєво відрізнялася від інших міжнародних угод по рибальству.

Вперше в основу міжнародної угоди по рибальству був покладений екосистемний підхід, суть якого полягає в наступному. Дана Конвенція застосовується до району, який характеризується єдністю екологічних процесів – району Антарктики, під яким розуміються морські простори, що знаходяться на південь від антарктичної конвергенції (геофізичною межею Антарктики, що є зоною збіжності полярних вод з водами помірних широт, тобто лінією змішування холодних південних течій і теплих північних). В п. 4 ст. I Конвенції вказуються чіткі координати лінії антарктичної конвергенції, хоча насправді ця лінія «плаває», тобто періодично зміщується або на південь, або на північ від вказаних координат. Це було зроблено з метою чіткого встановлення просторових меж дії Конвенції¹⁷.

Одна з найбільш суттєвих рис, яка відрізняє Конвенцію 1980 р. від інших міжнародно-правових угод по рибальству, полягає в тому, що в ній є положення політичного характеру. Як зазначалося вище, Конвенція 1980 р. була розроблена з ініціативи і в рамках консультативних нарад, які проводяться в рамках Договору про Антарктику. Держави-учасниці цих нарад включили в територію дії Конвенції район, водні простори якого знаходяться в рамках сфери дії Договору про Антарктику 1959 р. Саме політична значимість цього Договору призвела до необхідності закріплення в Конвенції 1980 р. положень, які спрямовані на закріплення і подальший розвиток міжнародно-правового режиму південного полярного району, створеного Договором про Антарктику.

Зі ст. I Конвенції 1980 р. випливає, що конвенційний район розділений на дві частини – на південь від 60° південної широти і на північ від цієї паралелі до антарктичної конвергенції. Перша частина збігається зі сферою дії Договору; цим учасники Конвенції 1980 р. бажали підкреслити особливий міжнародно-правовий статус водних просторів, які входять в дію Договору про Антарктику. Тому в ст. III Конвенції зазначається, що Договірні Сторони, незалежно від того, чи є вони учасниками Договору про Антарктику, чи ні, погоджуються, що в межах дії Договору вони не будуть здійснювати діяльність, яка суперечить принципам і цілям цього Договору, і що у своїх відносинах один з одним вони пов'язані зобов'язаннями, які закріплені в ст.ст. I та V цього Договору, що передбачають використання Антарктики лише в мирних цілях і забороняють проведення ядерних вибухів і утилізацію радіоактивних матеріалів.

Стаття IV, яка в значній мірі повторює формулювання ст.ст. IV та VI Договору про Антарктику, спрямована на те, щоб «розвивати берегову державну юрисдикцію під міжнародним правом в межах району, якого стосується угода»¹⁸.

В рамках Конвенції 1980 р. учасники режиму згодні ефективно брати участь в системі об'єднаної юрисдикції над морськими видами¹⁹.

Заходи щодо збереження морських живих ресурсів Антарктики, прийняті комісією, поширюються на весь конвенційний район. Однак, у зв'язку з тим що в межах конвенційного району знаходяться острови, що належать тим або іншим державам, необхідно було розробити особливий порядок вжиття заходів щодо збереження морських живих ресурсів, які живуть у водах, що омивають ці острови. Такий особливий порядок був викладений у заяві голові дипломатичної конференції в Канберрі, що виявилась, по суті, погодженою думкою всіх учасників конференції і була включена в її Заключний акт²⁰. Мова йде про застосування Конвенції до вод, пов'язаних з островами Крозе й Кергелен, що перебувають під юрисдикцією Франції. Відповідно до цієї заяви, Франція при розгляді комісією питання про потребу в заходах щодо збереження морських живих ресурсів району, у який входять і води, що примикають до цих островів, може погодитися на включення цих вод у сферу вжиття заходів або вказати, що вони повинні бути виключені з цієї сфери. В останньому випадку ці заходи не будуть вживатися щодо вод, про які йде мова, поки Франція не зніме своїх заперечень. Таким чином, для Франції обов'язкові лише заходи щодо збереження, прийняті комісією за її згодою. Але при цьому Франція може вживати щодо даних районів свої національні заходи, більше суворі, ніж заходи, вжиті комісією. Якщо в комісії не буде досягнута згода з приводу вжитих заходів, Франція вправі вживати щодо вод, які перебувають під її юрисдикцією, будь-які національні заходи, які вважатиме за доцільні.

Положення, що містяться в заяві голові конференції, визначають порядок вжиття заходів щодо збереження морських живих ресурсів у морських районах, що примикають не тільки до островів Крозе й Кергелен, але й до інших островів у конвенційному районі, у відношенні яких всіма договірними сторонами визнається існування державного суверенітету²¹. Франція була визнана як держава, що має право обнародувати будь-який національний захід, відмінний від тих, що вживаються Комісією по збереженню морських живих ресурсів Антарктики²².

В преамбулі Конвенції 1980 р. передбачається «створення належного механізму для винесення рекомендацій, сприяння розробці, прийняттю рішень і координації в тому, що стосуються заходів і наукових досліджень, необхідних для забезпечення збереження морських живих ресурсів Антарктики». Для здійснення цього механізму Конвенцією створюється Комісія по збереженню морських живих ресурсів Антарктики, до складу якої входить кожна з Договірних Сторін, яка брала участь в конференції з розробки Конвенції, а також будь-яка держава, яка приєдналася до Конвенції. Комісія виконує завдання, покладені на неї статтею IX, зокрема, сприяє проведенню досліджень і всебічного вивчення морських живих ресурсів Антарктики, збирає дані про стан популяцій, забезпечує збір статистичних даних про вилови і промислові зусилля, встановлює потребу в заходах щодо збереження живих ресурсів, розробляє і вживає такі заходи, а також аналізує їх ефективність. Як і в інших угодах по рибальству, на Комісію покладено обов'язок визначати охоронювані види, розмір, вік видів, які виловлюються, сезони, відкриті і закриті для промислу, регулювати методи вилову, визначати кількість, яка може бути виловлена²³.

Після 1987 р. режим певним чином пристосувався до нової ситуації, стримавши зіткнення суверенітетів. Цю тенденцію продемонструвала не лише регулярна

робота режиму – наприклад, Комісією були запозичені суворі охоронні заходи недавніх сезонів, у тому числі рибальські заборони, – але і встановлена системи обов'язкового спостереження і інспекції.

Ця схема вступила в силу протягом 1989-90 рр. і наслідувала звичайну практику віднесення призначення спостерігачів і інспекторів виключно до юрисдикції їх власного уряду²⁴.

Положеннями ст. XIV Конвенції створюється Науковий комітет по збереженню морських живих ресурсів Антарктики, який є консультативним органом Комісії, центром для консультацій і співробітництва в сфері збору і вивчення інформації про морські живі ресурси Антарктики. Кожен член Комісії є членом цього комітету. Конвенція встановлює досить широке коло функцій Наукового комітету, які покликані забезпечити наукову обґрунтованість заходів щодо збереження, які вживаються Комісією.

Для обслуговування Комісії і Наукового комітету передбачено створення Секретаріату, який повинен здійснювати функції, покладені на нього Комісією, і діяти у відповідності з встановленими нею умовами і процедурою.

Для сприяння досягненню мети і забезпечення дотримання положень Конвенції 1980 р. створено систему нагляду та інспекції. Стаття XXIV Конвенції містить принципи, які покладені в основу створеної з урахуванням існуючої міжнародної практики системи нагляду та інспекції. Беручи до уваги специфіку міжнародно-правового режиму конвенційного району, очевидно, що ця система не може бути точною копією систем, які існують в інших регіональних рибальських організаціях. У відповідності до цих принципів, спостерігачі та інспектори, що призначаються, залишаються під юрисдикцією сторони, громадянами якої вони є, а процедура судового переслідування і застосування санкцій за результатами проведеної інспекції здійснюється державою прапора.

Майже тридцятирічний досвід застосування Конвенції 1980 р. свідчить про її визнання міжнародним співтовариством як такої, що відповідає його довгостроковим інтересам в Антарктиці²⁵.

Проте неурядові організації залишаються скептичними відносно ефективності охоронних заходів відповідно до Конвенції.

Можна дійти висновку, що основні принципи Конвенції 1980 р. лежать в основі сучасного міжнародно-правового режиму збереження та раціонального використання морських живих ресурсів Антарктики. Досвід застосування Конвенції 1980 р. дозволить державам, що беруть участь у Конвенції, вживати необхідні заходи з подальшого вдосконалення режиму. Конвенція 1980 р., будучи важливим міжнародним документом, містить всі передумови для ефективного збереження антарктичних морських живих ресурсів і для міжнародного співробітництва в цих цілях; можна припустити, що вона буде визнана міжнародним співтовариством як така, що відповідає його довгостроковим інтересам в Антарктиці. Причому досвід конвенційного регулювання збереження й раціонального використання антарктичних морських живих ресурсів, як видно, може бути врахований і при вирішенні питань, що стосуються діяльності держав з використання мінеральних ресурсів Антарктики.

1. See recommendation VI-4 made at ATCM VI, and Redgwell, note 8, p. 112. 2. Ibid., p. 117 and also see Rothwell, *The Polar Regions and the Development International Law* (Sydney, 1996), p. 124. 3. Stokke/Vidas, note 13, p.4. 4. Redgwell, note 8, p. 112. This vulner-

ability has been demonstrated in the eighties, wh the Argentinian supply vessel *Bahia Paraíso* sank in the Antarctic Ocean spilling 0. and causing the death of a large number of living resources, see Stokke and Vidas, note 13, p. 4. **5.** *Rothwell* and Davis, Antarctic Environmental Protection, A collection of Australian i International Instruments (Sydney, 1997), p. 58. **6.** *For more* details, see <http://www.ccamlr.org>. (General Introduction). D. Vignes, Protection of the Antarctic Marine Fauna and Flora: The Canberra Convention of May 1980 and the Commission set up by It, in F. Francioni & T. Scovazzi International Law for Antarctica (The Hague, 1996). **7.** Vignes, note 31, p. 160.; <http://www.ccamlr.org> (General Introduction). **8.** Redgwell, note 8, p. 117; <http://www.ccamlr.org> (General Introduction). **9.** Articles X.I., CCAMLR. **10.** *Савин О.Г.* Морские живые ресурсы Антарктики: опыт конвенционного регулирования сохранения и использования / Советский ежегодник международного права 1981 г. – М.: Наука, 1982. – С.189. **11.** Articles 1,2., CCAMLR. **12.** Vignes, note 31. **13.** Articles 11,2., CCAMLR. **14.** Redgwell, note 8, p. 118. Also see Vignes, note 31, p. 164, (Articles 61 and 62). **15.** Redgwell, note 8, p. 118. **16.** Redgwell, note 8, p. 112. **17.** *Рекомендація 9-2 дев'ятої консультативної ради по Договору про Антарктику.* Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua> **18.** *R. Wymndham* quoted in R. Wolfram (ed), Antarctic Challenge-Conflicting Interests, Cooperation, Environmental Protection, Economic Development (Duncker and Humblot, Berlin: 1984), p. 115; *Triggs*, International law and Australian sovereignty in Antarctica, pp. 192-196. On CCAMLR, see the contribution to this volume by John Heap. **19.** *Christopher C. Joyner.* The Evolving Antarctic Legal Regime: Review Article', American Journal of International Law, vol.83(3), (1989), p.618; C.C. Joyner, The Exclusive Economic Zone and Antarctica: the dilemma of non-sovereign jurisdiction, Ocean Development and International Law, vol.19, (1988), pp.469-485. **20.** *Conference* on the conservation Antarctic marine living resources. Camberra,1980,May 7-20.final act. **21.** *Handbook* of the Antarctic Treaty System, vol.3, p.3207. **22.** *Francisco Orrego Vicuna.* «The Effectiveness of the Decision-Making Machinery of CCAMLR: An Assessment», paper at The Antarctic Treaty System in World Politics Conference, Fridtjof Nansen Institute, Oslo, May 1990, pp.5-6. **23.** *Jesper Grolin.* The Question of Antarctica and the Problem of Sovereignty', International Relations, vol.IX(1), (1987), pp.45-46. **24.** CCAMLR, Report of 7th. Meeting of the Commission 1988, pp.29-36, pp. 111-121; CCAMLR, Report of 8th. Meeting of the Commission 1989, pp.35-36, pp.103-107. **25.** *Francisco Orrego Vicuna.* The Implementation of CCAMLR: is the I decision-making machinery conducive to good management?', International Challenges, vol.10(1), (1990), p.10; Vicuna, Decisionmaking for the implementation of CCAMLR, pp.7-8.